

Románia

A román folyóiratokban rendszeressé váltak az élénk eszmecserék, amelyek a jelenkori irodalom fejlődésének alapkérdéseit éppen úgy felvetik, mint az egyes művek vagy akár cikkek művészi-eszmei vitathatóságát. A jelenség megfigyelhető szinte minden folyóiratban, de főképpen a *Luceafărul* jeleskedik ezen a téren, már azzal is, hogy minden héten egy teljes oldalt szentel a polemikus írásoknak *Időszerű eszmecsere* gyűjtőcímmel. A fővárosi hetilap hasábjain napirendre kerülnek a legkülönbözőbb irodalomelméleti kérdések, mint mondjuk az információelméleti esztétika alkalmazhatósága, vagy magának a polémiaának a szükségszerűsége. Az egyik legerdekesebb és legeredményesebb vita az irodalomszociológia körül zajlott le.

Túl a rokonszenvek és ellenszenvek apály- és dagályoszerű váltakozásán, az irodalomszociológia térhódítása a román irodalmi életben kétségtelenül összefügg a tudományosság igényének fokozódásával, a strukturalista vizsgálatok meghonosodásával, főképpen a román származású francia irodalomtudós, Lucien Goldmann hatásával. Számolnunk kell ezenkívül a román szociológusok régebbi keletű irodalmi érdeklődésével is, amelynek legfrissebb gyümölcse Traian Herseni professzor új könyve, a *Sociologia literariii*, az irodalomszociológia kézikönyve.

A polemikus írások közül elsősorban Paul Georgescu eszmeifuttatása vonja magára a figyelmet, mégpedig azzal, hogy Lucien Goldmann tételeinek kritikai vizsgálatára, gyakorlati alkalmazására és marxista továbbgondolására vállalkozik. Ismeretes, hogy a korán elhunyt francia irodalomtudós — aki mint közismert, Lukács György tanítványának vallotta magát — irodalomszociológiai kutatásaiban abból indult ki, hogy a mű igazi szerzője az a társadalmi csoport, amely az író közvetítésével végzi alkotó munkáját saját szellemi struktúrájának művészi kifejezésére. A csoport és a művész kapcsolatának jellege felismerhető a műben a struktúra részlemeinek és totalitásának egymáshoz való viszonyában. A román kritikus elfogadja Goldmann tételeit, és maga is azt vallja, hogy az irodalmi műben közösségi fogantatású szellemi kategóriák törekednek koherenciára, és ez a szerzői világlátásban testesül meg. Véleménye szerint az esztétikai értéket képviselő mű koherenciája magasabb fokú, mint a létrehozó társadalmi csoporté, és ebben Paul Georgescu az író egyéni alkotó munkájának rendkívüli hozzájárulását látja. Ezért sem tartja elégségesnek Lucien Goldmann magyarázatait a társadalmi csoport és a mű struktúrájának összefüggéseiről, mert szerinte a francia irodalomszociológus nem tulajdonít kellő jelentőséget az alkotói egyéniségnek. Paul Georgescu az egyedi teljesítményt hangsúlyozza a kollektív tudat közreműködésének rovására.

Kimeríthetetlen témákról faggatja a *Viața Românească* anketja az epikusokat és a kritikusokat. Megkérdezi véleményüket a mai román próza esztétikai és stiláris irányzatokra való tagolódásáról, a falusi és városi regény antinómiájának létezéséről, a világepika kísérletezéseinek hasznosításáról, a román próza határokon túli hódításainak lehetőségeiről, a különböző művelődési intézmények és tényezők szerepéről az epika mai alakulásában. Az anket anyagának közlése még folyik, a legerdekesebb problémakör — a mai epika útjai és lehetőségei — vitájának az összegezése korai lenne, a látszólag kisebb horderejű és egyszerűbb problémát jelentő falusi és városi regény ügyében viszont máris világos képlet alakult ki.

Ebben a megfogalmazásban a kérdés a magyar olvasó számára talán különösen tűnhet, de emlékezzünk a harmincas években dúló népi-urbánus ellentmondásokra, és a téma tüstént ismerőssé válik. A román irodalomban is maga a probléma visszanyúl a két világháború közti időszakba, a román regény érési periódusába, amelynek kezdetét Liviu Rebreanu híres regénye, a *Ion* jelzi. A *Viața Românească* kérdése immár arra kívánja terelni a figyelmet, hogy vajon a társadalmi fejlődés hozta változások megszüntették-e a regényirodalom egyoldalú érdeklődését, és hogy egyáltalán érzékelhető-e napjainkban lényeges esztétikai különbség falusi és városi regény között?

Érdekes és változatos válaszok hangzottak el. Egyesek úgy vélik, hogy napjainkban értelmetlenség falusi és városi regényről beszélni, mert az irodalom emberek-ről szól, az már másodrendű kérdés, hogy ezek hol élnek. „A szereplők lehetnek városiak vagy parasztok, vagy pedig parasztok is és városiak is; irodalomról lévén szó, különösképpen prózáról, ami figyelmet érdemel, az nem más, mint az egyéni sors egyetemességet kifejező ereje. Talán a középszerű irodalmi próbálkozások esetében, amikor a szereplőknek nincsen más egyéniségük, mint földrajzi-közigazgatási-gazdasági meghatározottságuk, amikor a szándékok fedezet nélkül maradnak és az eredeti látásmód teljesen hiányzik” vetődhet így fel a kérdés — állítja Ștefan Bănulescu, a középnemzedék kiváló elbeszélője. Hasonlóan vélekedik Teodor Mazilu, a sokoldalú író is, aki egyaránt ellenzi a város és a falu irodalmi istenítését, és helyteleníti az olyan fogalmazásokat mint például: „Rebreanu, a parasztság írója”. Szerinte Rebreanu egyszerűen nagy regényíró, függetlenül könyvei témájától. Mégis életképesnek tartja a falusi témát, mert szerinte ez addig nem tűnhet el az irodalomból, amíg emberek élnek falun.

Az epikusok általában felfigyeltek arra, hogy ma már képtelenség a falusi lét struktúrájának örökkévalóságáról írni, éppen úgy miként lehetetlen a falut kívül helyezni a történelmi időn. Noha bizonyos témák ismétlődnek a román epikában, az írói látásmód változásai teljesen átalakították megjelenési formájukat, mert a falu látszólag örökös és egyetemes archaikus elemei felbomlanak, eltűnőben vannak. „A történelem belépett a faluba, és a történelmietlen jelenségek (rítusok, mitikus archetipusok, szimbólumok, hitek, szokások stb.) az agonizálás állapotába kerültek” — állapítja meg Nicolae Balotă. A regényíró, amennyiben ezeknek az eltűnőben levő jelenségeknek a festői és ízes epikai kifejezésére korlátozza figyelmét, anakronisztikussá válik. Mégis, a kérdés megoldása nem az archaikus vonások mellőzése, hanem a folyamat megjelenítése a társadalmi fejlődés szempontjából.

Túl az ankéton, a művek tanúsága szerint a falusi regény tovább él, meghozzá nem csupán a téma okán, hanem a falusi világgal azonosuló író látásmódjával is. Azzal a korszerű kiegészüléssel, hogy az író végső soron a szocialista társadalom egészének látásmódjával egyezteteti azt, ami sajátos és különleges a paraszti világban és tudatban. A legjobb román regények éppen ezáltal emelkednek ki az utóbbi évtizedek igen gazdag terméséből.

Új folyóirattal gazdagodott a román irodalmi élet, megjelent a *Cahier roumain d'études littéraires*, melynek hivatása, hogy egy világnyelven hozzáférhetővé tegye a román irodalomtudomány és kritika eredményeit, és hű képet nyújtson a nagyvilágnak az irodalmi élet eseményeiről. Az első szám tematikai súlypontja: az író és a jelenkori társadalom. A szerzők különböző vetületben vizsgálják ezek viszonyát, és egyéni nézőpontjuk szerint ítélik meg aztán az észlelt jelenségek fölött. Elsősorban arra kapunk választ, hogyan viszonyul maga a kritika az irodalom és a társadalom összefüggéseinek a kérdéséhez. A folyóirat két legjelentősebb tanulmánya foglalkozik ezzel.

Mircea Zăciu A román kritika az irodalom és társadalom összefüggéseiről című dolgozata szakaszokra bontva elemzi a második világháború utáni irodalombírálat fejlődését. Kezdetben az új irodalom társadalmi szükségességének igazolása állott előtérben, aztán a hagyományok újrabefogadása és az irodalmi irányzatoknak — főként azokénak, amelyek nem láttatják a közvetlen társadalmi kötődéseket — a bensőséges vizsgálata következett, hogy végül kialakuljon az a dialektikus szintézis, melyet a szerző főként Adrian Marino munkásságában lát megtestesülni. Mircea Zăciu a jelenkori román kritika fő erényének azt tartja, hogy egyesíti a diakronikus és a szinkronikus vizsgálatot, méghozzá annak az alapelvek a tiszteletben tartásával, hogy a kritika számára a legfontosabb valóság maga a mű. Az Életrajz, mű, társadalom és a szociológiai kritika című tanulmányában Romul Munteanu a bírálóknak azzal az irányzatával foglalkozik, amely a mű magyarázatát a külső valóságban keresi. Ő is történelmi kibontakozásában mutatja be a román kritikát, és C. Dobrogeanu-Gherea, Garabet Ibrăileanu és Mihail Rălea munkásságával szemlélteti azt a vonulatot, mely a társadalmi összefüggések elsődlegességét hangsú-

lyozva magyarázza a mű esztétikai sajátosságait. Rámutat arra, hogy Dobrogeanu-Gherea és Mihail Ralea zseniális meglátásaikkal szinte előfutárai a genetikus-strukturalizmusnak, és a Lucien Goldmann által megalapozott irányzat román alkalmazóitól várja a totális kritikát, a teljes elemzést és értékelést nyújtó bírálatot.

Külön ki szeretném emelni — mert ez az egész folyóiratnak a jellegzetessége —, hogy a szerzők a román kritikát az irodalomtudomány általános alakulásának folyamatában vizsgálják, mint az egyetemes irodalmat gazdagító sajátos megnyilatkozást. Ezt a törekvést egyébként a folyóirat egyik szerzője, Nicolae Balotă tételesen is megfogalmazza: „Egyetlen irodalom sem fejlődik légüres térben. Az irodalom területe erőttér, ahol a belső és külső viszonyok szüntelenül módosulnak; akár a nemzeti irodalom belvilágában kialakuló kapcsolatokat tekintjük, akár azokat, amelyek összefüggést teremtenek e belvilág és a világirodalom között, az értékek kettős irányú közlekedési rendszere alakul ki.”

A *Cahier roumain* első száma tematikai súlypontja ellenére is igen gazdag és változatos, mert arra törekszik, hogy érzékeltesse a külföldi olvasóval a román kritikai élet sokoldalúságát és érdeklődésének kötetlenségét. Ezt szolgálják azok a rovatok, amelyek szemléltetik, mit fordítottak románra a világirodalom kritikai terméséből, mit olvasnak a román kritikusok a nemzetközi szakirodalom újdonságaiból, mit küld a román irodalom fordításban a különböző égtájak felé.

K. J.

Szovjetunió

A leningrádi *Nyeva* még augusztusban közölte Juvan *Sesztalov*, a Magyarországon is jól ismert manysi költő szociográfiai írását szülőföldjéről, a Hanti—Manysi Nemzetiségi Körzetről. Kincses táj ez. Egy 1023-as viking hadjárat színarany bálványnak hódoló pogányokat talál erre. S a mesés kincsek legendája fennmaradt a hosszú évszázadokon, míg napjainkban legközelebbi nyelvrokonaink, az obi-ugorok földje a kék és fekete arany, a földgáz és a kőolaj hazájává vált. Ez a csak milliárdokban mérhető gazdagság azonban nem változtathatja meg egyik napról a másikra egy nép életét. A szinte napjainkig gyűjtögető, halász-vadász életmódot folytató hanti—manysi nép csak 1930-ban, a nemzetiségi körzet megalakulásakor jutott el a nemzetiségi lét küszöbére. Azóta tudósok (Rombongyjeva, Tyereskin, Kisziljev, Motiseva, Kuzakova, Rubkoleva, Szajnahova, Vahruseva), fiatal költők, írók (Mikola Sulygin, Vlagyimir Volggin, Andrej Tarhanov, Roman Rugin), különböző szakemberek egész sora nevelődött ki az írástudatlan nép fiaiból. Most azonban az eddig csöndes vidék életritmusa felgyorsult. Be tudnak-e illeszkedni a ma halászhajói, rénszarvaspásztorai ebbe a változó világba? *Sesztalov* bízik ebben, s hiszi, hogy népe új életkörülményei közt is megőrzi „zöld álmait”, dalait, ragaszkodását szülőföldjéhez.

A *Novij Mir* októberi száma David Kugulytyinov kalmük költő *A szó jelensége* című, Csingiz Ajtmatovnak ajánlott látomásos, áradó, népi elbeszélő elemeket is magába ötvöző költeményét közli. (Ez az utóbbi időszak egyik sajátos tendenciájának része. A *Druzszba narodov*, a szovjet irodalmak orosz nyelvű közlönye mellett az orosz és ukrán folyóiratok folyamatosan közlik a nemzetiségi irodalmak kiemelkedő alkotásait.)

A *Don*, az írószövetség rosztovi tagozata folyóiratának szeptemberi száma összeállítást közöl Solohov 50 éves írói jubileuma alkalmából. Ugyanebben a számban olvashatjuk Alekszandr Rogacsev Andrej Rubljov fölmagasztaltatása című elbeszélő költeményét. Ez is jellemző jelenség dokumentuma. Rubljov ma az alkotó értelmiség számára nem csak történelmi példa, de esztétikai és erkölcsi probléma is.